

т. ін.) кого - зовсім нічого не зробити для здійснення чого-небудь [2, 125]; *палець об палець не ударити* - зовсім нічого не зробити (перев. для досягнення чого-небудь) [2, 125]; *не дбати на подзвін (на подзвіння)* - ні про що не турбуватися [2, 137]; *далеко не поїдеш (заїдеш) на кому, на чому, на що* - не досягнеш потрібного успіху в чому-небудь [2, 138]; *руки не доходять (не дістають і т.ін.) / не дійшли* - у когось немає часу, немає можливості зробити що-небудь [2, 160]; *хоч трава не росте* - абсолютно байдуже [2, 186].

У групі фразеологізмів, що характеризують психічний стан людини, фіксуємо такі: *не вірити / не повірити [своїм (власним)] очам* - здивуватися, побачивши щось [2, 121]; *не бачити (видіти) світу (світа) [білого (Божого)]* - тяжко страждати, зазнавати фізичних та моральних мук [2, 164]; *світ не милий (не любий) кому* - відчуття туги, відчаю [2, 165]; *не по собі кому* - кому-небудь незручно, ніяково [2, 167]; *серце як (ледве і т. ін.) не вискочить у кого, кого, чиє* - хто-небудь відчув сильний переляк або хвилювання [2, 169]; *не в своїй тарілці, з словоспол. почувати себе* - незручно, невпевнено, сором'язливо і т. ін. [2, 183].

Невеликою кількістю представлена група фразеологізмів на позначення часу: *не за горами* - незабаром, скоро [2, 33]; *не день і не два* - довго; протягом тривалого часу [2, 42]; *не раз [і не два]* - часто, багаторазово [2, 149]; *[як (коли)] не тепер, то (так, а) в четвер* - неодмінно (про те, що обов'язково відбудеться) [2, 195]; *не сьогодні-завтра* - скоро, незабаром, найближчим часом, невдовзі [2, 182].

Звертаємо увагу на заперечний компонент у фраземах, що виражають відсутність думок, розуму: *пороху не вигдає (не видумає, не винайде)* - розумово обмежений [2, 141]; *[не] при [своєму (при своїм)] розумі (умі)* - божевільний, не може правильно мислити [2, 154]; *не всі вдома (дома) у кого* - хто-небудь дурний, недоумкуватий [2, 14]; *і в голову (в голові і т.ін.) [собі] не класти (не покладати)* - не здогадуватися про щось, не передбачати чогось [2, 31]; *і на голову не налізе (не злізе), з сл. говорити, верзти, плести і т. ін.* - недоречно, необдумане, нісенітне [2, 31].

Заперечення виявляємо у фразеологізмах зі значенням зорового або слухового сприйняття. До них належаті такі словосполучення: *не вірити / не повірити [своїм (власним)] вухам* - бути надзвичайно здивованим, почувши що-небудь [2, 24]; *не бачити за деревом (дубом) лісу* - не помічати за дрібним, частковим загального, основного [2, 42].

Отже, фразеологічні одиниці становлять потужний і продуктивний ресурс для трактування заперечення в українській мові. Порівняно з іншими засобами, вони є функціонально специфічнішими, прагматично яскравішими і комунікативно дієвішими. Фразеологізми реалізують заперечення переважно в комплексі з іншими значеннями та емоціями.

Література

1. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти) / Олена Селіванова. – Черкаси, 2004. – 134 с.
2. Ужченко В. Д. Фразеологічний словник української мови / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К. : Освіта, 1998. – 224 с.

В. І. Зайцева,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – к.філол.н., доц. Н. В. Павлик.

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ТРОПІВ В ІДІОСТИЛІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

Анотація. У статті проаналізовано функціонально-стильовий потенціал тропіки в художньому мовленні Василя Стефаника.

Ключові слова: ідіостиль, тропи, епітет, порівняння, метафора.

Дослідження індивідуального стилю письменника – це одна із найважливіших проблем лінгвостилістики, адже художня творчість є одним із вагомих джерел розвитку української мови. Художній стиль завжди привертав увагу дослідників завдяки своєму надзвичайному стану серед інших стилів мови, а також широкому колу питань щодо мовної майстерності і методу словесно-художнього зображення. Основною властивістю художньої мови є образна конкретизація дійсності, сприйнятої через індивідуальне світобачення автора. Мова і стиль окремого письменника ставали об'єктом наукового дослідження в працях багатьох українських лінгвістів, зокрема, І. Білодіда, В. Ващенко, С. Єрмоленко, А. Коваль, Л. Мацько, В. Чабаненка та інших. Основним об'єктом вивчення ідіостилу письменника вважається мова його художніх творів, сукупність мовно-виражальних засобів, які вирізняють автора як індивідуальну особистість з-поміж інших митців.

У науковій роботі ми спробували описати у стилістичному аспекті деякі образно-виражальні засоби, виявлені в ідіостилі Василя Стефаника, а також дослідили роль окремих тропів в організації художнього тексту, що зумовлює **актуальність** дослідження. **Мета роботи** – проаналізувати тропіку прози письменника й визначити її значення як засобу відтворення особливостей авторської мови та мовлення персонажів, а через них – увиразнення характеристики героїв. **Методи дослідження** – у роботі застосовувалися метод лінгвістичного опису мовних фактів та семантико-стилістичний метод.

Загальним терміном *тропи* охоплюються слова, словосполучення і вирази (образи), що вживаються в переносному значенні і слугують виразності мови. У процесі дослідження творчого доробку Василя Стефаника ми дійшли висновку, що словник мови прозаїка, окрім загальноновживаних слів, містить стилістично значущі за маркованими стильовими ознаками шари лексики, які є елементами однієї цілісної системи і беруть участь у формуванні індивідуальної авторської манери письма. Серед низки художніх засобів виділимо епітети, порівняння та метафору.

Епітет – "це художнє означення прикметникового типу, що вказує на певну рису, ознаку чи якість об'єкта і надає йому посутньої характеристики" [2, 71]. Аналіз досліджуваної прози засвідчив велике розмаїття епітетів з погляду їх структурно-семантичних і стилістичних властивостей. В ідіостилі В. Стефаника епітет посилює, виділяє типову ознаку предмета, служить для утворення певного художнього образу, дає авторську оцінку характеристику тощо.

Епітет формується як образний естетично маркований атрибут, що на лексичному і граматичному рівнях має образно-означальне наповнення, свою формально-граматичну структуру (епітет-дистрибут) і відповідає на питання граматичного означення *який? як?* [1, 340].

Дослідження творчого доробку обраного нами письменника засвідчив широке використання епітетів-кольороназв. Лексеми зі значенням кольору є полісемантичними, оскільки розвивають переносні значення і часто сприймаються як символічні. Скориставшись класифікацією кольористичних епітетів, яку запропонувала Любов Мацько [1, 346-347], проаналізуємо групи лексем кольористичної семантики, виявлені в обстежених творах Василя Стефаника.

1. Слова на позначення ознак "гарячого" спектра, до яких належать словосполучення з кольористичними епітетами типу *червоний, кривавий, золотий, жовтий*. Наприклад, у В. Стефаника: *Над заходом **червона** хмара закаменіла. Довкола неї зоря обкинула свої біляві пасма, і подобала та хмара на **закервавлену** голову якогось святого* [3, 19]; *Здавалося їм, що та голова, що тепер буяла у **кервавім** світлі, та має власти з пліч – десть далеко на цісарську дорогу* [3, 20]; *Листя встелило дорогу. Позагиналося у **мідяні** човенця, аби з водою осінньою поплисти у ту дорогу за рекрутом* [3, 20]; *Звізди мерехтіли, як **золоті** чічки на гладкім залізнім тоці* [3, 21].

2. Епітети на позначення прохолодного спектра на зразок *синій, блакитний, зелений тощо*. Наприклад: ***Дзелений** мох на хаті, треба би її пошивати* [3, 18]; – *Ой стара, тото-м діждалиси на **сивий** волос вінка!* [3, 22]; *Лиш **голубе** небо морщиться, як **голубе** море* [3, 80].

3. Ахроматичні епітети типу: *білокрилий, сніжнобілий, сизий тощо*. Наприклад: *Твар мала **бліду** як крейда* [3, 20]; *Довкола неї зоря обкинула свої **біляві** пасма, і подобала та хмара на закервавлену голову якогось святого* [3, 19]; *Пшениці і жита, як золоті і **срібні** гаї, та й легким вітром до себе клонилися* [3, 100].

4. Епітети з семантикою світлопозначень. Наприклад: *Сині нігті були, як її сині очі, і здавалося, що по лиці вандрує багато синіх очей, дивних, **блискучих*** [3, 36]; *Гриць здригнувся, бо **блискуча** ріка*

заморозила його, а той камінь на грудях став іще тяжчий [3, 49]; Та й вже знаєте, що десь із-за гір, із-за **чистого** неба, ще з-позаду сонця припливе чорна хмара [3, 100].

У проаналізованих творах зафіксовано епітети внутрішньо психологічного сприймання, які передають відчуття, настрої ліричного героя. Наприклад: Вони двигали на собі **необтесаний і тяжкий** ярем **мужицького** багатства, котре ніколи не дає ані спокою, ані радості ніякої [3, 96]; В громадській канцелярії купа **неспокійних, крикливих** жінок [3, 160]; Безодня смутку, увесь жаль і **безсильний** страх зійшлися разом на очах і разом сплодили дві білі сльози [3, 114].

В ідіостилі письменника епітет посилює, виділяє типову ознаку предмета, служить для утворення певного художнього образу, дає авторську оцінку характеристику тощо.

Порівняння – це "тропеїчні фігури, в яких мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших" [1, 359]. Порівняльні конструкції у досліджуваних прозі є досить різноманітними і за будовою, і семантично-експресивними зв'язками. В основі порівняння актуалізується найсуттєвіша ознака через пошук іншого предмета чи явища, для якого ця властивість є виразнішою, яскравішою, наприклад: *Ти будь у мене, як небо осіннє, уночі – тверда. Будь чиста, як плуг, що оре. Будь мамою, що нічки темненької дитину хитає та тихонько-тихісенько до сну приспіву. Вбирайся, як дівчина рано вбирається: як виходить у сад до милого, і так ще вбирайся. Шепчи до людей, як ярочок до берега свого шепче. Ломи, як блискавка, що найдужчого дуба палить і коле. Плач, як ті мільйони плачуть, що тінню по світі вандрують. Біжи, як пристрасті мої, що їх більше батогів гонить, як сонце має проміння, лови чужі пристрасті та сплітайся з ними, та й разом спалюйтеся. Як знеможеш, то сядь на вербу та й дивися на став тихий* [3, 148-149]; *Потім упала на соломку і розтяглася, як струна* [3, 47].

У проаналізованих творах порівняння найчастіше виражене порівняльним зворотом (непоширеним і поширеним) зі сполучниками **як, мов, немов** тощо. Наприклад: *По тих нивах залягла тінь Іванова, як велетня, схилоного в поясі* [3, 51-52]; *Глядить із берега на воду, як на утрачене щастя* [3, 52]; *Заскреготав зубами, як жорнами, погрозив жінці кулаком, як довбнею, і бився в груди* [3, 54].

Аналіз порівнянь свідчить про вміле використання їх письменником з метою виразного змалювання персонажів та індивідуалізації їх характерів. Порівняння відіграють провідну роль у створенні образної системи досліджуваних творів, дають змогу відчутти світобачення автора.

Метафора – вид тропів, побудованих на основі вживання слів та виразів у переносному значенні. Найчастіше виділяють такі метафори: а) метафори, що виникають на перенесенні назв істот на назви осіб; б) на перенесенні назв неістот на назви неістот; в) на перенесенні назв істот на неістот; г) на перенесенні ознак речей неживих до істот [1, 328-329]. У досліджуваних творах увагу зацентровано на класичній метафорі, яка є результатом втручання уявлення в сферу поняття, індивідуально-авторського бачення предмета, наприклад: ... *А чума десь ходить, бодай головою зломилася, а до вас не поверне* [3, 48]; *Здавалося, що ті очі важили би так, як олово, а решта тіла, якби не очі, то полетіла би з вітром, як пір'я* [3, 48].

Традиційно у художніх творах метафора функціонує як засіб характеристики якогось предмета чи образу – виділення і підкреслення його статичної або динамічної ознаки: *У місячній світлі розстелилася на долині ріка, як велика струя живого срібла. Гриць здригнувся, бо блискуча ріка заморозила його* [3, 49]; *Земля ціла і квітами своїми сміялася до нього... Кожна квітка кидала йому одну перлу під ноги... Земля стогнала під ударом їх сердець, а вітер втік за гори* [3, 83]; *У слабім, уриванім голосі виливалася її душа і потихоньки спадала між дітьми і цілувала їх по головах* [3, 115].

Отже, дослідження образно-виражальних засобів ідіостилу Василя Стефаника засвідчило, що у творенні художньо-образної системи його прози величезну роль відіграє тропіка, яка допомагає підкреслити та увиразнити характерну рису персонажа, визначальну якість певного явища тощо.

Література

1. Мацько Л. І. та ін. Стилїстика української мови: [підручник] / Л. І. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 462 с.
2. Словник тропів і стилїстичних фігур / автор-укладач В. Ф. Святовець. – К.: ВЦ "Академія", 2011. – 176 с.
3. Стефаник В. С. Твори / передм. В. Лесина. – К.: Дніпро, 1984. – 173 с.